

Slutet gott, allting gott genom åren

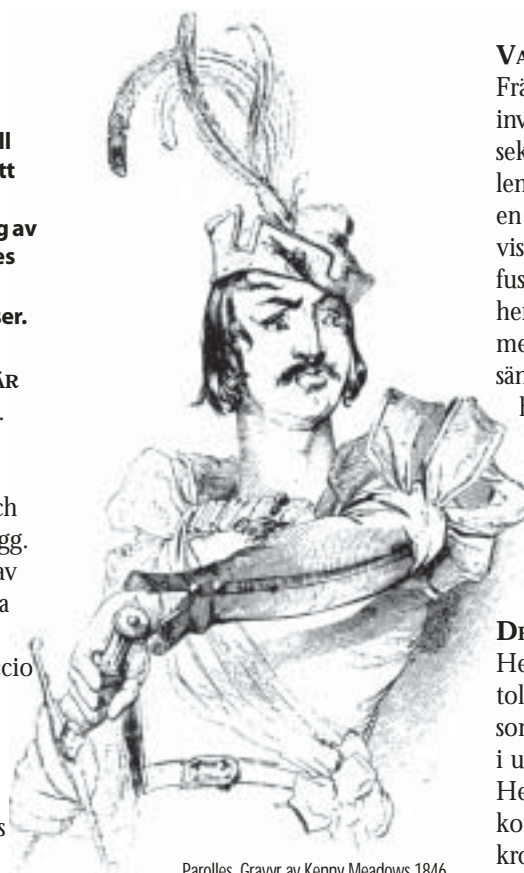
Slutet gott, allting gott skrevs troligen cirka 1604-05. Ett fåtal forskare håller dock fast vid en gammal teori om att pjäsen kom till redan i mitten av 1590-talet, och att den text som finns nu skulle vara William Shakespeares bearbetning av sin tidigare version. Texten trycktes första gången i 1623 års stora folievolym med hans samtliga pjäser.

HUVUDKÄLLAN TILL HANDLINGEN ÄR en novell i Boccaccios *Decamarone*. Den finns i engelsk översättning i William Painters *Palace of Pleasure* (1566-1567). Figurerna Parolles och Lavache är Shakespeares egna tillägg. Kungen av Frankrike, grevinnan av Rossilion och Lafeu är mer viktiga gestalter i pjäsen än i novellen. Helenas motsvarighet hos Boccaccio är en mycket förmögen ung dam som omsvärmas av många friare.

Genom seklerna har *Slutet gott, allting gott* varit en av Shakespeares minst spelade pjäser. Ingen föreställning finns dokumenterad före 1741. Under resten av 1700-talet och hela 1800-talet framfördes komedin mycket sparsamt, och när man spelade den var det framför allt skojaren Parolles som attraherade skådespelare och åskådare. Man strök kraftigt i texten och fokuserade

Parolles och Helena. Illustration av Byam Shaw, ca 1900

Parolles. Gravyr av Kenny Meadows 1846

föreställningen på honom – men inte ens då blev stycket populärt.

UNDER FÖRSTA HÄLFTEN AV 1900-TALET hade pjäsen fortfarande rykte om sig att vara näst intill ospelbar. Beträffande de flesta andra shakespearepjäser övergav man alla gamla bearbetningar och återgick till att spela originalen. Men *Slutet gott, allting gott* utsattes fortfarande för mycket kraftiga strykningar och omskrivningar, praktiskt taget alltid för att lyfta fram Parolles.

1953 KOM EN VÄNDPUNKT. Då spelades en mycket framgångsrik version av pjäsen på Old Vic i London. Här var fortfarande Parolles – spelad med bravur av Michael Hordern – huvudperson. Samma år gjorde en annan nedstruken version – där Lavache i stort sett var eliminerad – succé under inledningssäsongen för den stora shakespearefestivalen i Stratford, Ontario. De här två uppsättningarna visade att *Slutet gott, allting gott* kunde bli en framgång på scen.

VAD BEROR DÅ PJÄSENS PROBLEM PÅ? Främst handlar det om moraliska invändningar. Dessa har skiftat genom seklen. Helena har varit huvudproblemet. Det har ansetts oanständigt att en ung kvinna betar sig på det här viset. Hon är för aktiv och för framfusig. Det man störts mest av är hennes sexuella aktivitet. Inte nog med att hon i nattens mörker går i säng med Bertram – som visserligen är hennes lagvigde make men som inte vill veta av henne – hon säger efteråt att hon njutit av samlaget. Redan i pjäsens början har hon slängt käft med Parolles om sin jungfrudom.

DEN MORALISKA INDIGNATION MOT Helena har förstärkts av att man ofta tolkat det som att bölden, (fistula) som plågar kungen av Frankrike, sitter i underlivet. Det skulle betyda att Helena, när hon botar honom, har kontakt med intima delar av hans kropp. Hos Boccaccio sägs det tydligt att denna böld sitter nära hjärtat, Shakespeares version preciserar inte var den är belägen.

Motviljan mot Helena handlar inte bara om moral. Många kritiker har reagerat mot att hon som fattig adelsflicka och läkardotter strävar

Kungen av Frankrike. Illustration av Byam Shaw, ca 1900

Helena förklädd till pilgrim. Gravyr av Kenny Meadows 1846

efter att få gifta sig med en rik greve. Här har kritiken även riktats mot franske kungen. Det var inte ovanligt att monarker var förmyndare för unga män och kvinnor av hög börd och bestämde över deras giftermål. Monarken förväntades dock utgå från sin myndlings intresse. När kungen tvingar Bertram att gifta sig med en fattig flicka begär han ett övergrepp.

EN DEL KRITIKER HAR DOCK genom åren uppskattat den handlingskraftiga och okonventionella Helena. Men då har de ofta istället ogillat Bertram! De har sett honom som en ryggradslös smitare som är ovärdig Helenas kärlek.

Alla de här invändningarna mot pjäsen gjordes att den tämligen allmänt hölls för ett av Shakespeares svagaste verk. Det ledde till att man såg den som en av dramatikers tidiga skapelser, eller möjligen någon som tillkommit i största hast. Kritikerna accepterade även de mest vanställande omarbetningar, i förvisning om att allting som gjordes med den måste vara förbättringar.

UNDER DE SENASTE 45 ÅREN har dock synen på *Slutet gott, allting gott* svängt. 1959 gjorde amerikanen John Houseman (en gammal medarbetare till Orson Welles) en framgångsrik uppsättning vid Shakespeare-festivalen i Stratford, Connecticut. Han var djärv nog att spela pjäsen utan större bearbetningar och det fungerade utmärkt. 1980 gjorde Elija Moshinsky en texttrogen tv-version

som ingick i BBC:s stora shake-speareserie. Året därpå satte Trevor Nunn upp pjäsen på Royal Shakespeare Company i Stratford-upon-Avon. Båda fick mycket beröm.

UNDER DE SENASTE DECENNIERNA har ingen längre talat om *Slutet gott, allting gott* som en undermålig pjäs. Den har fortfarande varit sparsamt spelad, men man har mer och mer börjat se dess komplexitet som en tillgång, istället för som en svaghet. Stora regissörer som Peter Hall (1993, med en synnerligen oglamorös Helena) och Gregory Doran (2004) har gjort bejublade uppsättningar.

DET ÖKADE INTRESSET FÖR PJÄSEN har också nyanserat bilden av den. Personer, som är insatta i rättsprocesser som drevs i de kyrkliga domstolarna på Shakespeares tid, har pekat på att Bertram inte enbart visar ungdomligt trots när han ger sig iväg från Helena omedelbart efter vigseln. Han bereder marken för en framtida skilsmässa. Ett äktenskap som makarna inte hade fullbordat genom sexuellt umgänge kunde upplösas.

EN ANNAN SAK SOM LYFTS FRAM är att *Slutet gott, allting gott* innehåller ett ovanligt stort antal auktoritetsfigurer: kungen av Frankrike, Lafeu och grevinnan. Alla ger de Helena sitt fulla stöd. Speciellt grevinnan har blivit en paradroll för skådespelerskor ur den äldre generationen. Cecilia Johansson spelade henne 1980,

Narren och Helena. Ur Howard Stauntons utgåva av Shakespeares samlade verk 1858-66

Peggy Ashcroft 1981, Barbara Jefford 1993 och Judi Dench 2004.

En tredje faktor som lyfts fram i de senaste decenniernas uppsättningar är meningslösheten i det krig som förs mellan Florens och Sienna. Franske kungen vägrar att stödja någondera parten, men ger sina unga adelsherrar rätt att slåss för vilken sida de vill. Den enda drabbning som berättas om är en där florentinarnas kavalleri av misstag anfällt det egna fotfolket.

I några uppsättningar har man också lagt stor vikt vid att kungen av Frankrike i slutscenen är så överförtjust över att Helena lever att han inte tänker sig för. Som belöning för Dianas inblandning i affären lovar han henne att hon ska få välja vilken make hon vill...

Text: Kent Hägglund

Parolles. Ur Howard Stauntons utgåva av Shakespeares samlade verk 1858-66